

MEDIATA'LIM VOSITALARIDAN FOYDALANIB BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH

Sabirova Gulmira Sadik qizi.

Buxoro pedagogika instituti Pedagogika nazariyasi va tarixi yo'nalishi. 2-kurs magistranti

Tosheva Dildora Iskandarovna

Ilmiy rahbar: Buxoro davlat pedagogika instituti pedagogika fanlari nomzodi

Zamon talablariga javob beradigan, yuqori malakali pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonlari hozirgi kunda xalqaro mehnat bozorining asosiy talabi hisoblanadi. Buning sababi shundaki, jamiyatda erkin fikrlovchi, o'zini bemalol namoyon qila oladigan, o'ziga ob'ektiv jixatdan baho beradigan kishilar juda muhim. Ular jamiyat taraqqiyotini harakatga keltiruvchilari hisoblanadilar. Bu esa o'z o'rnida mutaxassislarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishga katta xissa qo'shuvchi va ta'lim mazmunini yangilovchi, o'qitishning innovatsion shakl va usullarini, zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalarini o'rgatishda ilg'or xorijiy tajribalarni amaliyotga keng joriy etish zaruratini keltirib chiqaradi. Shu jihatdan, hozirgi kunda ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini yanada ko'tarishga, ta'lim yo'nalishlarining o'zaro uzviyligi va uzluksizligini ta'minlash bo'yicha qator chora -tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bundan tashqari, bo'lajak pedagoglarda kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlarida kompetensiya tushunchasi ham muhimdir. Kompetensiya – o'z bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, hozirgi davr talablarini his etishni, yangi bilimlarni topish ko'nikmasini, ularni qayta ishlashni hamda o'z faoliyati davomida qo'llashni talab qiladi. Shuni ta'kidlash joizki, ta'lim-tarbiya maskanlaridagi o'quv tarbiya jarayonini modernizatsiya qilish, pedagog mutaxassislar tayyorlash tizimi sifat darajasini yanada oshirishda pedagoglarning kasbiy kompetentligini yuksaltirish, ularni sohaga oid zamonaviy ilg'or xorijiy tajribalardan foydalangan holda kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirish, ilmiy texnik innovatsiyalardan mustaqil ravishda foydalana olish hamda istiqbolli vazifalarni hal qilish ko'nikmalarini yanada rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu borada bo'lg'usi o'qituvchilarning kasbiy kompetentligi va uning tahliliy ko'nikmalariga alohida e'tibor qaratish muhim vazifa hisoblanadi. Kompetentlikning asosi qobiliyatlardan iborat bo'lganligi sababli ularning har biri o'z kompetentligiga mos bo'lishi lozim. Bugungi kunda "professional kompetensiya" atamasi tez-tez ishlatiladi. Tushuntirish lug'atlarida kompetensiya tushuncha va bilim sifatida ta'riflanadi. Lotin tilidan tarjima qilinganda "competentia" inson bilimli, bilim va tajribaga ega bo'lgan bir qator masalalarni bildiradi. Lotin: competo – erishaman, bo'ysunaman, yondashaman. Bir so'z bilan aytganda, kasbiy kompetensiya bilim, ko'nikma va malakalarni amaliyotga aylantirish qobiliyatidir. Kasbiy kompetensiyalar - bu kasbiy vazifalarni yoki muayyan kasbiy vazifani bajarish qobiliyati. Siz ishni samarali bajarishingiz va kerakli natijaga erisha olasiz deb taxmin qilinadi. Shuningdek, quyidagi kompetensiya turlari ajratiladi: - individual kompetensiya: o'zingizni targ'ib qilish va natijalarga erishishga yordam beradigan shaxsiy xususiyatlar. - yetakchilik qobiliyatlari: boshqaruv emas, balki yetakchilik. Chunki hamma rahbarlar ham rahbar bo'la olmaganidek, hamma ham rahbar bo'la olmaydi. Bu ko'proq insonning shaxs va mutaxassisning rivojlanishi uchun qanchalik yetakchilik qilishi yoki yo'l-yo'riq ko'rsatishi mumkinligi anglatadi. - funktsional kompetensiyalar. Faqat inson faoliyati sohasini nazarda tutadi. - ijtimoiy kompetensiya: ijtimoiy guruh ichidagi kognitiv va xulq-atvor qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. - hissiy kompetensiya: hissiy intellekt javobgar bo'lgan kuchli va zaif tomonlaringizni tahlil qilish qobiliyati. Kasbiy kompetensiya va kasbiy o'zlikni anglash butun umr davom etadigan jarayon bo'lib, inson orzu qilish, sinash, tanlash hamda ularni amalga oshirish bosqichlaridanoq kasbhunar tanlaydi, so'ngra kasb-hunarga kirishadi keyinchalik dunyodagi kasb-hunarlarni o'zgarishiga, o'zidagi o'zgarishga, mehnatga bo'lgan munosabatini o'zgarishiga bog'lik ravishda kasbini yoki mutaxassisligini o'zgartiradi. Kasbiy kompetensiya deganda yana murakkab integral ta'lim, shu jumladan kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan bilimlar to'plami tushuniladi. Ko'nikma va qobiliyatlar, shaxsiy fazilatlar,

fikrlashning muayyan usullari va o'z harakatlari uchun muayyan darajada javobgarlik tushuniladi. Zamonaviy o'qituvchi timsolida komillik mujassamlashishi muhim rol o'ynaydi. Bugungi kun o'qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirish –bu uning kunlik layoqatini, ish jarayoni unumdorligini oshirishdan iborat. Ish faoliyatida kasbiy mahoratni shakllantirish bilan bog'liq muammolarni o'rganish va uni hal etish, kasbiy tayyorgarlikni shakllantirish orqali malakali mutaxassislarni tayyorlash mumkin. Bo'lg'usi o'qituvchilarning pedagogik-psixologik bilim, ko'nikmalarini oshirish zaruriyati ta'lim muassasasiga va o'qituvchilarga qo'yilgan ijtimoiy talablarning o'sishi bilan asoslanadi. Oliy ta'lim sohasida ularning kasbiy tayyorgarlik darajasini belgilash, undagi talablarga javob beradigan jihatlarni hamda mavjud kamchiliklarni va bo'shliqlarni aniqlash asosida ta'lim berishga bo'lgan haqiqiy ehtiyojlarni belgilash amalga oshiriladi. Shu asosida innovatsiyalarni hayotga joriy etish maqsadga muvofiqdir. Bu esa pedagogik kompetensiyani rivojlantirishga olib keladi. O'quv mashg'ulotlari davomida muhim ahamiyatga ega bo'lgan holatlardan yana biri talabalarning o'quv jarayonlarini ularning ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda tashkil etish va o'quvchi shaxsiga qaratishdan iborat. Bularga talabalarda bilishga qiziqishlari, ularda burch hissi hamda ta'lim jarayonida mas'uliyat xissini shakllantirish metodlari ham kiradi. Pedagogik jarayonlarni yanada takomillashtirishda sub'ektlarning hamkorlikdagi ish faoliyatini tashkil etish va rivojlantirish, erishish muhim bo'lgan maqsad va vazifalar tizimida ularning faolligini rivojlantirish samaradorligini har jihatdan mavjud motivlarga va motivlashtirishga uzviy bog'liqdir. Ta'lim sohasi –jamiyatning barcha muammolarini o'zida aks ettiruvchi ijtimoiy institutdir. Zamonaviy ta'limda ma'naviy-ma'rifiy qadriyatlarni boyitib, takomillashtirib borish zarur, o'quv faoliyati orqali uni insonparvarlashtirish, ma'naviy-ma'rifiy yuksalishga ega bo'lgan tarbiyaviy tadbirlarni faollashtirish orqali, pedagogik-psixologik qo'llab-quvvatlash orqali yuksak ma'naviy, mas'uliyatli, ijodkor, kompetentli shaxslarni tarbiyalash lozim. Shaxsni ma'naviy-ma'rifiy tomondan yuksaltirish hozirgi kunda ta'limning muhim masalasi bo'lib, buning uchun avvalo o'qituvchining o'zida yuksak darajadagi ma'naviy-ma'rifiy kompetentlik bo'lishi muhim. Ma'naviyat –insonning o'z shaxsiy potensialini ochishga qaratilgan, ichki olamining boyish bilan bog'liq bo'lgan sifatlarning ko'rinishi. Ma'naviyat – mukammallik va ichki olamning muvozanatini o'zida aks ettiruvchi shaxs sifatida o'zini anglashining tavsifidir. Axborot xabarlarini sonining ko'payishi, ularni taqdim etish shakllarining murakkabligi; xilma-xilligi va dinamika – u faol ravishda media muhitiga aylanadi. Ommaviy axborot vositalarining shakllantiruvchi mahsulotlar juda ko'p lekin, kam o'rganilgan bo'lib qolmoqda va bu doimiy ortib borayotgani bilan birga ommaviy axborot vositalarida iste'molchini axborotga ta'sir qilishning yangi formatlari va usullarini yaratishga olib keladi. Pedagoglar mediakompetentligi rivojlantirish pedagoglar oldiga ko'p qirrali ish yuklaydi:

-birinchidan, ma'lumot zarurat bilan bog'liq, paydo bo'lish sharoitlarida amalga oshiriladigan aqliy mexanizmlarni tushunish va ommaviy axborot vositalarini idrok etish;

– ikkinchidan, algoritmlarini ishlab chiqishning ahamiyati bilan ommaviy axborot vositalari matnlarini psixologik tahlil qilish, ularning rivojlanish yoki halokatli me'zonlarini aniqlash

-uchinchidan, o'ziga mos diagnostika qilish usullarini yaratish va ommaviy axborot vositalari matnlarining iste'molchilariga ta'siri;

– to'rtinchidan, tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va o'quv jarayoni ishtirokchilari bilan: bolalar, ularning ota-onalari va o'qituvchilari – media muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash hamkorligini yo'lga qo'yish.

Biz pedagogik mediakompitentlikning ta'lim sifatida ko'rib chiqamiz, uning hosilasi yuqori darajadagi tushunchalar: «psixologik kompetentsiya» va «media kompetensiya», boshqa tomondan, ularning semantik kesishmasi psixologik mediakompitentlik tushuniladi.

Pedagoglarning media kompetentligini rivojlantirish

-media muhitda shaxsni rivojlantirish;

-ommaviy axborot vositalari yordamida faoliyat olib borish usullari;

– media muhitning psixologik xavfsizlik darajasini aniqlash me'zonlari;

-ta'lim va rivojlanish salohiyati;

-ommaviy axborot vositalaridan foydalanuvchilarni himoya qilish yo'llari,

-bolalar, birinchi navbatda, ommaviy axborot vositalari orqali yuboriladigan xabarlarining halokatli ta'siridan saqlash; kabi ko'nikmalarga ega bo'lamiz.

OAV ma'lumotlarini idrok etish jarayonida tushunish va tanqidiy tahlil eta olish muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik mediakompitentlik bolalar uchun ijtimoiy va shaxsiy ahamiyatga ega. Ularning otanalari, o'qituvchilar va psixologlar, o'quvchilar o'zlarini himoya qilish qobiliyatini belgilab berish ko'nikmalarini shakllantiradilar. OAV matnlarining ta'siri, o'quvchilarning shaxsini shakllantirish jarayonlariga salbiy ta'siri va uni aktuallashtirish, shuningdek, samarali rivojlanishi uchun ularning ijobiy salohiyatidan foydalanish va o'zini ifoda etishni o'rgatish pedagogning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. O'quvchilarni ommaviy axborot vositalari matnlari, ularning salbiy ta'siridan himoya qilish, qarshi immunitetni shakllantirishda ta'lim muassasalarining ahamiyati juda katta. Ommaviy axborot vositalarining manipulyatsiya ta'siri ilmiy tadqiqotlarning dastlabki bosqichlarida allaqachon amalga oshirilgan. Maklyuhan odamlarni ommaviy axborot vositalarining salbiy ko'rinishlaridan himoya qilish funksiyasini ta'limga ta'sirini ishlab chiqdi. Uning fikricha "ma'rifat ideal qurol". Ommaviy axborot vositalari sharoitida insonning psixologik xavfsizligini ta'minlash zamonaviy o'quv ishlarida ta'lim qiymatiga urg'u beriladi: «Ommaviy axborot vositalari o'z ishining aldamchi va tanib bo'lmaydigan xarakterida hamma narsaga qodir va zaif ta'sir qilish holatlari shaffoflikka erishiladi. Media-tahlil asoslarini o'rgatish orqali mediasavodsizlikni bartaraf etish» va pedagogik psixologlar faoliyatini belgilovchi normativ hujjatdir.

Pedagogik psixolog oldida turgan vazifalarni hal qilish o'zgarishlarni talab qiladi: -ommaviy axborot vositalari matnlarining o'quvchilarning aqliy rivojlanishiga ta'siri mexanizmlarini tushunish;

kompilyatsiya qilish;

turli yosh guruhlari uchun ommaviy axborot vositalari bilan aloqa qilish bo'yicha ko'rsatmalarni ishlab chiqish;

- aqliy tuzatishlar;
- OAVga qaramlik bilan bog'liq buzilishlarni o'rganib chiqish;
- media matnlarining ijobiy salohiyatidan foydalanish;

Psixologik mediakompitentlikning rivojlanishi bolalikdanoq oiladan boshlanadi va keyin ta'lim muassasalarida (bolalar bog'chasi, maktab, qo'shimcha va kasbiy ta'lim) shakllanadi. Bola rivojlanishida vositachilik qiladigan birinchi institut bu oiladir. Ota-onalarning psixologik mediakompitentlik – bu vaqt va tabiatni belgilovchi omil, ota-onalar o'zlari uchun tanlagan multfilmlar, musiqiy va og'zaki matnlar, video o'yinlar bilan bolaning o'zaro munosabati, shuningdek, bolalar yoshiga xos bo'lmagan «fon» media mazmuni bolaga kuchli ta'sir etadi.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pedagogikompitentlik ommaviy axborot vositalarini rivojlangan sari pedagoglar oldiga ulkan vazifalarni yuklaydi.

- psixologik mexanizmlarni ishlab chiqish;
- psixologik xavfsizlikni ishlab chiqish;
- ommaviy axborot vositalarining imkoniyatlarini aniqlash qobiliyati;

-ruhiy holatni o'zgartiruvchi mahsulotlarni tahlil qilish. Bunday ko'nikmalarni amalga oshirish jarayonida maktab o'quvchilari bilan ishlash katta ahamiyatga ega va shunday xulosaga kelish mumkin. Ommaviy axborot vositalari pedagog tanqidiy idrok etib o'quvchilarga havola etish, psixologik xavfsizlik nuqtai nazardan mediani ongli ravishda tanlash qobiliyatini kuchaytirish kerak.

Fikrimni, muhtaram Prezidentimiz SH.M.Mirziyoevning so'zlari bilan xulosa qilmoqchiman. “Bitta kitob o'qigan bola kelajakda 10 ta televizor ko'rayotgan bolani boshqara oladi.“ ”Ta'lim to'g'risida”gi Qonunning 51-moddasida “Voyaga yetmagan ta'lim oluvchilar ota-onasining hamda boshqa qonuniy vakillarining huquq va majburiyatlari” da belgilab berilgan voyaga yetmagan ta'lim oluvchilarning ota-onasi va boshqa qonuniy vakillari bolaning o'qishi, tarbiyalanishi, jismoniy, ma'naviy, va intellektual rivojlanishi uchun mas'ulligi belgilab berilgan. Farzandining istiqbolini, yorqin kelajagini istaydigan har bir ota-ona tarbiya masalasiga jiddiy e'tibor bermog'i zarur. Bola tarbiyani turli kompyuter o'yinlari, internet va ijtimoiy tarmoqlardan emas, eng avvalo, ota-onalaridan, bobo-momolaridan, ezgulikka, poklikka va din-u diyonatga chaqiruvchi yaxshi kitoblardan olsin. Zero, yoshlarimizning ruhiy va ma'naviy olamini zararli unsurlardan himoya qilish orqali taraqqiyot poydevori yaratiladi. Ma'naviy barkamollik esa jamiyat taraqqiyotining muhim omilidir. Insonlar qalbi va ongi uchun katta kurashlar kechayotgan globallashuv davrida yuksak ma'naviyat, odob axloq tarbiyasiga e'tiborni kuchaytirish dolzarb vazifadir. O'sib kelayotgan yosh avlodni diniy, milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash, ular qalbida o'z xalqi, Vatanga mehr-sadoqat tuyg'usini kuchaytirish, ularni har-xil buzg'unchi kuchlarning axborot xurujlaridan ogoh etish, munosib himoya qilishdan iboratdir. Shunday ekan, shu kabi ma'lumotlar alohida to'garaklarda va shu bilan birga har bir sinf rahbar tarbiyaviy soatlarda va

informatika darslarining kirish qismlarida o'rgatilsa, o'quvchi yoshlar, kompyuter va internetdan to'g'ri foydalanish bilan bir qatorda yot g'oyalar ta'siriga tushib qolmasliklarining oldini olgan bo'lar edik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abolina, Ostapchuk, 2011 – Abolina, N., Ostapchuk N. (2011). Psychological competence of the individual: content, levels and mechanisms of development. Ekaterinburg: RSPPU: 229.[1]
2. Fedorov, Levitskaya, 2018 – Fedorov, A., Levitskaya, A. (2018). Mass media literacy education in modern Russia. Media Education, 57 (2): 6-23.
3. McLuhan, 2002 – Mcluhan, M. (2002). The medium is the message: An Inventory of Effects. New York: Gingko Press: 159.
4. Savchuk, 2014 – Savchuk, V. (2014). Mediophilosophy. Attack of reality. St. Petersburg: Publishing House of the Russian Academy of Civil Service: 350.
5. SH.Mirziyoevning 2019-yil 19-martdagi videoselektor ma'ruzasi.
6. Muhammad Amin Yaxyo. Internetdagi tahdidlardan himoya Movarounnahr 2016
7. B.Boltaev va boshqalar 7- sinf informatika va axborot texnologiyalari Toshkent 2017
8. O'zbekiston Respublikasining 637-sonli "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr
9. Xalq ta'limi tizimining 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi. 2017-yil may
10. www.ziyonet.uz
11. www.google.uz
12. www.wikipedia.org